

บทแนะนำหนังสือ “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม” *

โดย อาจารย์จิราพร ขุนศรี
โปรแกรมวิชานิติศาสตร์ แผนกการสื่อสารสื่อใหม่
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ท่ามกลางกระแสความตื่นตัวเพื่อเตรียมพร้อมกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ แน่นนอนทั้ง 10 ประเทศในภูมิภาค จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกครั้งต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศ ซึ่งย่อมมองได้เหมือนเหรียญสองด้านคือ ด้านที่ได้ประโยชน์และสูญเสีย โดยเมื่อพิจารณาแนวทางหลัก 3 ด้านของประเทศฯ แล้วหนึ่งในสามซึ่งเป็นเสาหลักของเป้าหมายประเทศฯ ได้แก่ “ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน” ที่มีการพูดถึง การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน โดยสร้างความรู้สึกร่วมกันเจ้าของ การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของอาเซียน รวมถึงการส่งเสริมการสร้างสรรค์ด้านวัฒนธรรมนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อหันกลับมามองการเตรียมความพร้อม โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทยที่จะต้องปะทะกับกระแสเขวกราบของวัฒนธรรมอาเซียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว ยังคงเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือเรื่อง “การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่มีลักษณะกึ่งตำรา กึ่งคู่มือ เนื่องจากเขียนโดย รศ.ดร.รณิก เลิศชาญฤทธ์ นักโบราณคดี แต่สนใจและคลุกคลีกับงานด้านการจัดการวัฒนธรรม ทำให้สำนวนมีกลิ่นอายของภาษาวิชาการ ผสมกับแนวทางการนำเสนอข้อเท็จจริงจากการลงพื้นที่ตามธรรมชาติของนักโบราณคดี ที่สื่อสารออกมาให้ปรากฏแก่สายตาผู้อ่านทั้งตัวหนังสือและรูปภาพประกอบเกือบทั้งเล่ม ทำให้สามารถอ่านได้อย่างเข้าใจง่ายขึ้น

โดยเมื่อกล่าวถึง “การจัดการวัฒนธรรม” ในสังคมไทย ยังเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ และมักปรากฏในแวดวงวิชาการเท่านั้น ทั้งนี้ “การจัดการวัฒนธรรม” เป็นศาสตร์แนวประยุกต์ที่รวมเอาศาสตร์สาขาอื่นเข้ามาผสมผสาน อย่างมีเอกลักษณ์ เนื่องจากกล่าวถึง

* รณิก เลิศชาญฤทธ์, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2554.

ศาสตร์ด้านการจัดการ ด้านทรัพยากร และด้านวัฒนธรรม ซึ่งในเล่มก็ได้นำเสนอเพื่อให้ ความกระจ่างแก่ผู้อ่าน ผู้เขียนกล่าวว่า แม้การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นทั้งแนวคิด การปฏิบัติการ และศาสตร์สาขาหนึ่งที่มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา ด้าน สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ทั่วโลก แต่ยังไม่มีการหาคู่มือโดยตรง ดังนั้นหนังสือ เล่มนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องและสนใจได้

โดย เนื้อหาในเล่มแบ่งออกเป็น 5 บท ประกอบด้วย

บทที่ 1 นำเสนอเกี่ยวกับความหมาย ประเภท และลักษณะของทรัพยากร วัฒนธรรม กล่าวโดยสรุปคือ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของ มนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม แม้คำว่าวัฒนธรรมจะถูกจำกัดความไว้ หลากหลาย แต่ในปัจจุบันนักวิชาการส่วนมาก โดยเฉพาะนักมานุษยวิทยาให้นิยามว่า “วัฒนธรรม” หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ทำขึ้น สร้างขึ้น คิดขึ้น เพื่อใช้ในการดำรงอยู่ สืบทอดและพัฒนาสังคมของตนเอง ทรัพยากรวัฒนธรรมคือ ผลผลิตของวัฒนธรรม หรือ ลักษณะต่างๆของระบบวัฒนธรรม ทั้งในอดีตหรือปัจจุบัน ที่มีค่าเป็นตัวแทน หรือสามารถ สื่อถึงวัฒนธรรมต่างๆ ได้

ดังนั้นจึงรวมถึงซากของสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน ศาสนสถาน เสื้อผ้าอาหารณี เอกสารทางประวัติศาสตร์ จารึก ภาษา ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาพื้นบ้านต่างๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงสิ่งที่มนุษย์ไม่ได้ ทำขึ้นแต่มีความหมายทางใดทางหนึ่งต่อมนุษย์เช่น ซากพืชซากสัตว์ละอองเรณู แหล่งน้ำ ดิน และหิน ที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ อีกด้วย

ส่วนใน**บทที่ 2** พูดถึงคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่ง ประกอบด้วยคุณค่าและความหมายที่สำคัญหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ คุณค่าเชิงวิชาการ คุณค่าเชิงสุนทรียะ และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ที่น่าจะเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมอันเป็นจุดขายสำคัญของ ประเทศไทย โดยควรจะได้รับ การวางแผนและส่งเสริมอย่างมีทิศทาง ไม่ว่าจะเป็นกระแส ธุรกิจที่มาแรงอย่างตลาดน้ำ ธุรกิจที่เน้นขายเรื่องการโหยหาอดีต (business of nostalgia) จึงควรให้การสนับสนุนการลงทุนของธุรกิจระดับเล็กและระดับกลาง (SMEs) ให้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงคุณค่าอื่นๆ ที่อาจตามมาด้วย เช่น คุณค่าเชิงจิตวิญญาณ เชิง การตลาด คุณค่าสำหรับชุมชนและสำหรับความเป็นมนุษย์อีกด้วย

บทที่ 3 เป็นการให้แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม แม้การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอาจแตกต่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์

(circumstance) และ ยุทธวิธี (strategy) ของแต่ละพื้นที่/สังคม/ชุมชน และประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรมก็ตาม โดยในแต่ละท้องถิ่นหรือในแต่ละประเทศอาจมีกระบวนการและขั้นตอนที่ไม่เท่ากันหรือไม่เหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกระบวนการการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประกอบด้วย การประเมินความสำคัญ (assessing significance) การวางแผนการจัดการ (planning for management) และการกำหนดรายการการจัดการ (management program) และการวิจัยภายใต้กรอบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งในหนังสือได้ให้รายละเอียดไว้พอสมควร

บทที่ 4 เป็นบทที่สำคัญ เนื่องจากการเสนอการสื่อความหมายทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนต่อขยายมาจากการวิจัย การประเมินความสำคัญ และกระบวนการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจากบทที่ 3

โดยการสื่อความหมายเป็นทั้งกิจกรรม (activity) เนื่องจากจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับทักษะและเทคนิคที่จะทำให้ผู้ชม ผู้ฟัง หรือผู้บริโภครู้สึกเกิดความเข้าใจ และเป็นรายการหรือแผนงาน (program) เพราะในแง่ความเป็นรายการหรือแผนงาน การสื่อความหมายมีวัตถุประสงค์บางอย่าง ที่กำหนดไว้สำหรับบางสิ่งที่เราต้องการให้ผู้ชม ผู้ฟังหรือนักท่องเที่ยว หรือผู้บริโภครู้สึกเข้าใจ ส่วนกระบวนการสื่อความหมายมีหลักการชัดเจน ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์จากนั้นก็เป็นการจัดทำแผนการสื่อความหมาย การนำเสนอการสื่อความหมาย และวิธีการสื่อความหมาย

ซึ่งวิธีการสื่อความหมายที่ได้แนะนำไว้ ได้แก่ การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ไม่ว่าจะเป็นนิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือ จดหมายข่าว การจัดนิทรรศการและการจัดแสดง (exhibition and display) และสื่อโสตทัศน ซึ่งพบว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมมากที่สุด นอกจากนั้นยังรวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ออนไลน์ (online electronic media) ที่ได้รับความนิยมและมีบทบาทในการนำเสนอเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน

การคัดเลือกผู้นำเสนอความหมาย (interpreter) ก็มีความสำคัญ โดยต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาและประสบการณ์ มีบุคลิกภาพที่ดี คุณสมบัติทางกายภาพด้านสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และทัศนคติการมองโลกแบบมีอาชีพ ซึ่งจำเป็นต้องมีการฝึกอบรมผู้นำเสนอการสื่อความหมายและประเด็นสุดท้ายในบทนี้คือ การประเมินผล โดยวิธีการประเมินการสื่อความหมายที่นิยมใช้มีดังนี้ คือ การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม การสังเกตการณ์ที่แหล่งทรัพยากร การวิเคราะห์จดหมาย และสถิติเข้าชม เป็นต้น

ส่วนบทสุดท้ายคือ **บทที่ 5** เป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ที่ผู้จัดการทรัพยากรวัฒนธรรมควรยึดเป็นหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยผู้เขียนได้เน้นย้ำว่าในบริบทของสังคมโลกปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 3 เรื่องใหญ่ ได้แก่ การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน การพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และการอนุรักษ์และการป้องกันทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ละเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการใช้ การพัฒนา และการอนุรักษ์ทรัพยากร ก็มีแนวทางและวิธีการแตกต่างกันได้ แต่ทั้งหมดมุ่งเน้นเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกันคือ เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติในโลก และเพื่อรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้ยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ เห็นได้ว่า แม้เป็นเรื่องของวัฒนธรรม แต่ก็มีเนื้อหาที่ทันสมัย เป็นงานเขียนบุกเบิกเล่มแรกๆ ของการนำเสนอเรื่องการจัดการวัฒนธรรมอย่างครอบคลุม เนื่องจากเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งมุ่งเน้นเรื่องเทคนิคและวิธีการในการจัดการด้านวัฒนธรรมจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียน นอกจากนั้นยังมีการเขียนที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจประเด็นต่างๆ ได้โดยง่าย เหมาะสำหรับผู้สนใจในเชิงปฏิบัติ นิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา รวมทั้งบุคลากรทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป